

Sağlık Alanlarında Çalışan Psikologların Öğrenim ve Mesleki Sorunları Üzerine Bir İnceleme

Dr. Sedat TOPÇU
Hacettepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Giriş

Bir mesleğin olgunlaşıp bağımsız bir duruma gelebilmesi, o mesleğin öğreniminin örgütlenmesi ve düzenli olması, meslek üyelerinin yeterli bir sayıya ulaşarak ortaklaşa etik ve ideale sahip olmaları ve mesleğin toplumsal olarak kabul edilmesi ve itibar görmesi ile olanaklıdır. Bu açılarından klinik psikoloji Türkiye'de henüz gelişme aşamasında bulunan bir meslek kolu görünümündedir.

Bugün Türkiye'de psikoloji, sağlık hizmetlerinde bir meslek kolu olarak kabul edilmesine karşın, psikoloğun görev ve yetkilerinin ne olduğu bizzat bu çevrelerce bilinmemekte (1) ve yine bir kimsenin psikolog olarak çalışabilmesi için sahip olması gereken mesleki ölçütler çoğu kez keyfi ve bürokratik amaçlara uygun olarak belirlenmektedir. Bunun sonucu olarak, uygun öğrenim görmemiş kimseler psikolog olarak çalışabildiği gibi, pek çok psikolog'da yeterince bilgi ve deneyime sahip olmadan ve herhangi bir türde süpervizyon almadan doğrudan uygulama alanına girebilmektedir.

Genellikle psikologlar, test uygulayan ve doktorun denetimi altında işgören kimseler olarak kabul edilmektedirler. Psikoloğun sağlık hizmetlerinde pasif rol almasına katkıda bulunan bu görüş, aynı zamanda mesleki eylem örgürlüğünü sınırlandırmakta ve günlük çalışmalarda sık sık engellenmelerle karşılaşılmasına neden olmaktadır.

Öte yandan, çoğu kimsenin sandığı gibi, psikoloğu psikolog yapan salt testler değildir ve aslında psikolojik testlerin bilimsel değerinde tartışma konusudur. Bugün Türkiye'de, psikologların sıklıkla kullandıkları bir çok testin yeterince güvenilir ve geçerli araçlar olmadıkları araştırmalarla kanıtlanmıştır. Üstelik bu testler, kültürler arası farklar dikkate alınma-

dan, geliştirildikleri ülkelerin insanlarına özgü normlara dayanılarak değerlendirilmektedir. Yetersiz ve yanlış tanıya götürme riskine karşın, eğer halâ örneğin bir Wechsler, bir Rorschach ve T.A.T gibi testler bu ülkede geniş ölçüde kullanılıyorsa, bunun nedeni psikoloğun bu süreçler yoluyla bir tür mesleki güvenlik ve itibar elde ettiği duygusu ile kendilerinden beklenen bir görevi yaptıkları inancıdır. Kaldı ki, bir çok psikolog çalıştıkları kurumlarda bu testlerin bulunmamasından dolayı, böyle bir duygudan bile yoksundur.

Bazı sağlık kurumlarında psikologların sınırlı da olsa psikoterapi uygulamalarında buldukları görülmektedir. Ancak, psikologların ne gördükleri üniversite öğrenimi ne de mesleki statüleri böyle bir uygulamayı gerektirdiği gibi ve bağımsız olarak yürütmelerine olanak verecek biçimde düzenlenmiştir. Bu nedenle psikolog, danışmanlığı altında kendisine psikoterapi öğretecek ve hasta gönderecek bir psikiyatristi arayıp bulmak durumundadır. Çoğu sağlık kurumlarında böyle bir olanak da bulunmadığından, bir çok psikolog kliniklerde, yıllar süren üniversite öğreniminden düş kırıklığına uğramış ve çoğu kez kendi başlarına bırakılmış kimseler olarak kalırlar.

Bu bildiriye, klinik psikolojinin değinilen bu sorunlarını saptamak için yapılan bir anket soruşturmasından elde edilen veriler tartışılmaktadır. Araştırmanın bir diğer amacında Türkiye'de klinik psikolojinin, bu alanda ileri düzeye ulaşmış bir ülkeye göre hangi aşamada bulunduğu hakkında fikir edinmektir.

Bilgi Toplama Formu

Bu amaçla 20 soruyu içeren bir bilgi toplama formu hazırlanmıştır. Formda, deneklerin yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, halen çalıştıkları kurum, klinik deneyim yılı vb. gibi sorularla, mesleki ve öğrenim sorunlarını araştıran sorulara yer verilmiştir. Formun hazırlanmasında, benzeri bir araştırmada kullanılan bir soruşturma formundanda yararlanılmıştır. (2, 3). Formda yer alan soruların çoğu çoktan seçmelidir ve bir bölümünde deneklerin 6 aralıklı bir ölçek üzerinde değerlendirme yapmasına ola-

* XV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresinde sunulmuştur. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fak. Temel Bilimler Binası, 18-21 Eylül 1979.

nak verecek biçimde düzenlenmiştir.

Örneklem Gurubu

Örneklem gurubu, Ankara'da çeşitli sağlık kuruluşlarında çalışan 40 psikoloğu kapsamaktadır. Bu sayı, bu kentte klinik uygulama alanlarında çalışan psikologların hemen tümüne yakındır. Kurumlara göre ayırımlarında, psikologların % 50 sinin genel hastahane, % 28 nin tıp fakülteleri psikiyatri ve nöroloji bölümleri gibi doğrudan tıbbi hizmet veren kuruluşlarda, kalan % 22 sinin çeşitli sağlık kurumlarında çalıştıkları görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1

Psikologların Çalıştıkları Kurumlar

Kurum	n	%
Genel Hastahane	20	50,0
Tıp Fak. Psikiyat. ve Nöro. Bl.	11	27,5
Ankara Rehabilitasyon Merk.	4	10,0
Ruh Sağlığı Dispanseri	3	7,5
Tıp Fak. Diğer bir bölüm	1	2,5
Üniversite Psikoloji Bl.	1	2,5

Gurubun yaş ortalaması 28,4 (S.S = 4,1) tür ve kadın denekler gurubun % 90 ını, erkekler ise kalan % 10 unu oluşturmaktadır. Deneklerin % 65'i Lisans, % 30'u Bilim Uzmanlığı (Master) ve sadece 2 psikolog Doktoru dü-

zeyinde öğrenime sahiptir. 1974 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Birleşik Amerika'da klinik psikologların yaş ortalamasının 48,8 (S.S = 10,4) olduğu, % 87 sinin erkeklerden oluştuğu ve % 97 sinin ise Doktora düzeyinde öğrenime sahip olduğu saptanmıştır. Örneklem gurubunda sadece 2 psikolog 9 yılı aşkın klinik deneyime sahipken, bu oran Birleşik Amerika'da % 69'dur (1). Bu karşılaştırma, Türkiye'de klinik uygulama alanlarında psikolojinin ne denli yeni ve çoğunlukla hanımların tercih ettikleri bir alan olduğunu, psikologların çoğunluğunun mesleki öğrenimlerinin Lisans düzeyinde kaldığını göstermektedir. Mesleki Faaliyetler.

Alınan yanıtlar, psikologların daha çok bireysel psikoterapi ve test uygulama faaliyetlerinde bulduklarını göstermektedir : % 52 oranında psikolog zamanının az yada orta ölçüde bir bölümünü, % 13'ü ise çoğunu bireysel psikoterapinin, ve yine % 33'ü zamanının az yada orta ölçüde bir bölümünü, % 23'ü ise çoğunu psikolojik test uygulama faaliyetlerinin aldığını bildirmiştir. Hiç bireysel psikoterapi ve psikolojik test uygulama faaliyetlerinde bulunmayan psikologların oranı ise sırayla % 28 ve % 43'tür. Psikologların çoğunluğu, gurup psikoterapisi, davranış tedavisi, öğretim, araştırma, bilimsel yayın ve yönetim faaliyetlerinde bulunmadıklarını bildirmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2

Psikologların Mesleki Faaliyetlere Ayırdıkları Çalışma Zamanı

Faaliyet	n	Hiç %	Az yada Orta Ölçüde		Çoğunu	
			n	%	n	%
Bireysel Psikoterapi	11	28,2	23	52,0	5	12,8
Test Uygulama	17	43,6	13	33,3	9	23,1
Gurup Psikoterapisi	25	64,1	14	35,9	—	—
Davranış Tedavisi	22	56,4	17	43,6	—	—
Öğretim	27	69,2	10	25,6	2	5,2
Araştırma	26	66,7	12	30,8	1	2,6
Yayın	31	79,5	7	17,9	1	2,6
Yönetim	35	89,7	4	10,3	—	—

Bu sonuç, psikologların sağlık kuruluşlarında sınırlı mesleki faaliyetlerde bulduklarına işaret etmektedir. Ruh Sağlığı hizmetlerinde ve klinik psikolojinin kendi içinde öğretim, araştırma, yayın ve yönetim gibi faaliyetlere büyük gereksinim olmasına karşın, psikologlardan bu alanlarda da neden gerektiği gibi yararlanılma yoluna gidilmediği herhalde yanıtlanması gereken önemli sorulardan biridir. Mesleki Doyum

Örneklem gurubunun, psikolog olarak mesleklerinden ne ölçüde tahmin olduklarını saptamak için, «Eğer yaşamınıza yeniden başla-

mak olanaklı olsaydı, şu alanlardan hangisini kendinize bir meslek olarak seçerdiniz?» şeklinde bir soru yöneltilmiş ve karşılığında, klinik psikoloji, tıp, hukuk, serbest iş ve diğer gibi 5 seçenek verilmiştir. Alınan yanıtlar, psikologların % 55 inin tekrar klinik psikolojiyi (bu oran Birleşik Amerika'da % 71 olarak bulunmuştur, kaynak 2), % 45 nin ise başka bir uğraşı alanını tercih etme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, psikologların hemen yarıya yakın oranının meslekleri hakkında olumlu kanıya sahip olmadıklarına işaret etmektedir. Bu kanıda olan psikologların, klinik

psikolojiyi tekrar seçme eğiliminde olan psikologlara göre, mesleklerinin kendilerini daha az tatmin ettiği görüşünde olduklarında saptanmıştır (F = 12,56; s.d = 1/35; P < .005).

Psikologlardan, genellikle hangi mesleki konularda doyumsuzluk hissettiklerini belirlemek için, 9 farklı mesleki durumu 6 aralıklı bir ölçek üzerinde değerlendirmeleri isten-

miştir. Yanıtlar, en çok kütüphane ve yayınları izleyebilme, mesleki ilerleme ve davranış özgürlüğüne sahip olma, meslektaşları ile etkileşimde bulunabilme, çalışma yerinde sağlanan fiziksel olanaklar, testlerin kullanım için bulunabilme kolaylığı ve daha az sıklıkla tıbbi personel ile iletişim, işbirliği ve saygınlık ile maaş açılarından uğraşlarını tatmin edici bulmadıklarını göstermiştir (Tablo 3).

Tablo 3
Psikologların Mesleki Tatminsizlik Hissettikleri Bazı Konular

Tatminsizlik Nedeni	Az yada	Çok yada
	Doyurucu Değil %	Yeterince Doyurucu %
Kütüphane ve yayınları izleyebilme; mesleki ilerleme olanakları ve davranış özgürlüğüne sahip olma	78,3	21,7
Meslektaşlarla etkileşimde bulunabilme	65,0	35,0
Çalışma yerinde sağlanan fiziksel olanaklar; testlerin kullanım kolaylığı	62,8	37,2
Psikiyatrik ve öteki tıbbi personel önünde saygınlık; iletişim ve işbirliği	56,3	43,7
Maaş	52,5	47,5

Öğrenim Sorunları

Öğrenim sorunlarına ilişkin sorulara alınan yanıtlar, psikologların % 95 inin üniversite psikoloji öğrenimlerinin psikolog olarak çalışmak için yeterli olmadığını bilincinde olduklarını göstermektedir. Buna paralel olarak, % 90 oranında psikolog, mezuniyet öncesi psikoloji öğreniminin ve % 55 oranında psikolog- da mezuniyet sonrası klinik psikoloji öğreniminin geliştirilmesi konusunda olduğunu belirtmiştir. Uygulama alanında bu kadar yüksek oranda psikolog gurubunun gördükleri öğrenimin yetersizliğini duymalarına karşılık, mesleki öğrenim olanaklarının kısıtlı olması, bugün belki klinik psikolojinin içinde bulunduğu en önemli sorunlardan biridir. Ve bu sorunun

çözümü tıp fakülteleri psikiyatri bölümlerinin değil fakat üniversitelerin psikoloji bölümlerinin sorumluluğu altında olmalıdır. Çünkü, en basit deyişle psikologu psikolog yetiştirir ve aslında psikiyatrik bilgilerle donatılmış bir psikologtan, psikolog olarak yararlanılmasını beklemek olanaksızdır.

Gerek mezuniyet öncesi ve gerekse mezuniyet sonrası klinik psikoloji öğrenim programlarından beklentilerle ilgili olarak, psikologların % 90 inin öğrenim programlarının klinik becerileri geliştirme yönünde düzenlenmesi ve yine aynı oranda psikologun klinik uygulamalara ilişkin araştırma öğrenimine daha çok ağırlık verilmesi konusunda olduğu saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4
Klinik Psikoloji Öğrenim Programlarından Beklentiler

Beklenti	Katılan	
	n	%
Klinik teknikler üzerinde daha çok durulmalı	40	100,0
Klinik deneyimlere daha çok yer verilmeli	37	92,5
Daha sıkı klinik süpervizyon sağlanmalı	37	92,5
Klinik uygulama ile ilgili araştırma öğrenimine daha çok önem verilmeli	37	92,5
Kuram ve uygulama arasında denge sağlanmalı	36	90,0
Daha çok sayıda klinik psikolog görev almalı	33	82,5
Genel araştırma öğrenimine daha az ağırlık verilmeli	18	45,0

Bu sonuçlar, üniversitelerin psikoloji programlarının mesleki becerileri kazandırma amacına daha fazla ağırlık vermesi şeklinde bir gereksinimi ifade etmektedir.
Mesleki Sorunlar

Psikologlar en sık olarak, mesleki standartların saptanmamış olmasını, yetersiz mesleki eğitimi, işyerinde psikoloji bölümüne da-

yalı bir örgütlenmenin olmamasını, yetkili kişiden yoksunluğu ve psikoloji derneklerinin yeteri kadar faal olmamasını klinik psikolojinin bir meslek kolu olarak gelişme ve ilerlemesini engellemeden sorumlu etmenler olarak göstermişlerdir. Daha az sıklıkla gösterilen etmenler, psikolojinin değerinin anlaşılmasında, sınırlı iş olanakları ve tıbbın tahakkümüdür (Tablo 5).

Tablo 5
Klinik Psikolojinin Gelişme ve İlerlemesini Engellemeden Sorumlu Görülen Bazı Etmenler

Etmen	Çok Büyük yada		Çok Küçük yada		Kararsız	
	Büy. Ölç.	%	Küç. Ölç.	%	n	%
Mesleki standartların saptanmamış olması	38	95,0	1	2,5	1	2,5
Yetersiz mesleki eğitim	37	92,5	1	2,5	2	5,0
Psikoloji bölümlerinin olmaması ve yetkili kişi yokluğu	34	85,0	3	7,5	3	7,5
Psikoloji derneklerinin yeterince faal olmaması	33	82,5	3	7,5	4	10,0
Psikolojinin değerinin anlaşılmasında	28	70,0	6	15,0	6	15,0
İş olanaklarının sınırlı olması	28	70,0	6	15,0	6	15,0
Tıbbın tahakkümü	25	62,5	8	20,0	7	17,5

Bu sonuç, klinik psikolojinin meslek sorunlarının birbiriyle ilişkili, fakat farklı türde bir çok sorundan kaynaklandığına işaret etmektedir. Bir diğer sorun'da psikologların mesleki yetki ve özerklikten yoksun olmalarıdır. Nitekim, örneklem gurubunun % 100 oranında «Her bir psikoloğun ve psikoloji bölümünün yılmadan mesleki yetki ve özerklik için çaba göstermesi gerekir» görüşünde birleştikleri görülmüştür.

Sonuç

Türkiye'de toplumsal değişim ve kentleşmeye bağlı olarak hızla artan psikolojik bozukluklar karşısında klinik psikoloji bugün, içinde bulunduğu sorunların gerektiği gibi işlev görmesini sınırlandırdığı bir meslek kolu durumundadır. Bu sorunların başında, psikologların mesleki eğitiminin sağlanması, etik kod ve mesleki standartların saptanması ve örgütlenme gelmektedir. Bunlara, ülke gerçekleri göz önüne alınarak getirilecek çözüm-

lerle, bu uygulama alanı sağlık hizmetlerinde saygın ve toplumsal olarak kabul edilen bir meslek kolu olabilecektir.

Bu çalışmaya değerli görüşleri ile katkıda bulunan Dr. İffet Dinç, Rükzan Eski ve Buket Teğin'e; anket formunun uygulanmasında yardımcı olan Üstün Dökmen'e ve formu yanıtlayan tüm psikologlara içten teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- (1) Öztürk, O (1979) Psikologların görev tanımı ve yetkileri üzerine, Psikoloji Dergisi, 5 (Mart), 7-8.
- (2) Garfield, S.L ve Kurtz, R. (1974) A survey of clinical psychologist: Characteristic activities and orientations. The Clinical Psychologist, 28 (1), 7-10.
- (3) Garfield, S.L ve Kurtz, R. (1975) Training and career satisfaction among clinical psychologists. The Clinical Psychologist, 28 (2), 6-9.